

מתוך: ילקוט מורשת, חוברת ה', אפריל 1966

המרד בטרבלינקה

קטעי עדות

גרינברג תנחום

גרינברג תנחום. נולד בשנת 1913 בפולין. היה פעיל במחתרת במחנה טרבלינקה והשתתף במרד. לאחר מכן היה פרטיזן. כעת בישראל.

אנו מביאים קטעים בודדים מתוך עדות מקיפה אשר נמסרה בדצמבר 1945 בוורשה והנמצאת כעת בארכיון "יד ושם".

קטעי העדות מתארים את ההכנות למרד ואת המרד ויש בהן כעין השלמה ופירוט יתר לעדותו של וילנברג.

...ערב יום הכיפורים היום. עם שקיעת השמש נערך מפקד כללי. כולנו ערוכים בשורות, הגרמנים בוחרים מאתיים ועשרים אנשים ואני בכלל זה. מובילים אותנו אל הראמפה. היננו עומדים ומחכים. אוקראיני הוא השומר עלינו. הנותרים – חמש מאות וארבעים איש, נצטוו להתפשט לקראת המוות. לפתע נשמעת מן העבר ההוא צעקה מזרידה, דומה, געיית שור היא זו שמאכלת השחיטה הונפה על צווארו ומיד פולחים את האוויר מטחי יריות. מה אירע? כאשר פקדו על היהודים להתפשט, קם יהודי אחד כבן ארבעים ומעלה, מוורשה, נטל סכין קידושין ותקע אותה בגבו של בילאס הגרמני (על אותו מקרה ישנה עדות נוספת לפיה קרה הדבר ערב ראש השנה. שם הגרמני הוא מאקס ביל, והמתנקש – מאיר ברלינגר). פרצה מהומה רבה, הגרמנים החלו נמלטים על נפשם ואילו האוקראינים פתחו באש. באנדרלמוסיה הכללית נטל לאלקה (לאלקה – בוכה בפולנית) את הפצוע והביאו אל צריף המיפקדה. שעה שעבר על יד הראמפה בנשאו את בילאס, שמענו את דבריו האחרונים של הלה: "צריך לירות ולהמית את היהודים, כולם!"

ואכן, כעבור שעה קלה הובאו מכוונות היריה. מיד החלו האוקראינים טוענים את המקלעים ודורכים אותם.

...ביקשנו להתארגן, אך כיצד עושים זאת בתנאי טרבלינקה ובאין נשק בידינו, פרט לסכינים ולפטישים הזעירים? עד שעלה בדעתנו כי ה"קומנדו-טארנונג" ("קומנדו-טארנונג" – קבוצה שעבדה בהסוואת המחנה), היוצאת מן המחנה כדי להביא אבנים ולבנים, בידה לעשות דבר-מה. הם היו נפגשים עם איכרי הסביבה, ואמנם הצליחו להשיג תמורת מאה "קשים" או מאתיים "רכים" ("קשים" – מטבעות זהב, "רכים" – דולרים) אקדח אחד או שניים. האיכרים היו מביאים חבילה, מניחים אותה מרחוק ומגישים שתי אצבעות אל עינם. פירושו של דבר – דרישת עשרים דולר. בדרך זו הובאו למחנה אקדחים אחדים. במשך היום נשמרו האקדחים בבית המלאכה, כשהם חבויים בין העורות, ואילו בלילה הסתרנום במחבוא מתחת לרצפה שבצריף. מארגננו הראשון היה הדוקטור חירינז'יצקי מוורשה. לידו נתקיימה גם מיפקדה, אלא שלא ידענו מי נמנה על חבריה. ידענו רק את שמו של הרופא. אל נכון נמנו גם על המארגנים המהנדס גאלבסקי, שהיה לאגר-אלטסטה, ומשחלה נתמנה ראקובסקי במקומו והוא עצמו נשאר בתפקיד של קאפו. שני האחרונים והדוקטור חירינז'יצקי היוו את גרעין ההתארגנות.

הרופא הצליח לרתום למשימה את קבוצת אוספי הזהב ואף לקבל מידיהם את הכסף הדרוש. משנמצא פעם הרופא בחדרו והעביר את הכספים מכיס אחד אל משנהו, נפתחה לפתע הדלת ועל הסף הופיע "לאלקה" עם כלבו. מיד מצא "לאלקה" כי משהו בולט מכיס מקטורנו של הדוקטור. הוא ניגש אל הקיר, שעליו תלוי היה המקטורן ולתדהמתו הוציא סכום כסף גדול. הרופא ראה זאת במראה שלפניו. הוא נטל סכין מעל שולחנו וביקש לנעוץ אותו בחזהו של "לאלקה". הם החלו נאבקים ואולם הגרמני, שהיה מתאגרף מצטיין, השליך את הרופא מעל עצמו. זה תקף בשנית, שניהם נפלו ונאבקו על הארץ. משנוכח הרופא לדעת כי "לאלקה" חזק ממנו ואין ספק כי יכריענו לבסוף ולאחר מכן יענהו על מנת לגלות סודותיו, קפץ על רגליו, פתח את החלון וברח החוצה. "לאלקה" פתח אחריו ביריות. תוך כדי ריצה, הוציא הרופא בקבוקון מכיסו ושתה את תכולתו עד תום. ברגע שהוקף צנה ארצה ללא הכרה.

הדבר אירע במגרש שבו נערכו המיפקדים. מיד נצטוונו להתרכז במגרש וכך נאלצנו לראות מה מעוללים הללו לרופא שלנו. הגרמנים החליטו להחזירו לחיים ויהי מה. הם רצו לדעת מניין לו סכום כסף כה גדול ולשם מה? נקל

היה להבחין כי הכסף בא מפלוגת הזהב, אלא שמטרתו הייתה חשובה בעיניהם עוד יותר. האוקראינים פתחו את פיו של הרופא ובעוד האחד דורך ברגלו הנעולה על מצחו של הרופא, דרך השני על סנטרו והם הערו לקרבו שני דליי מים. כשעה ומחצית השעה עונה האיש וללא הועיל. לבסוף ניגש "לאלקה", בעט בו פעמיים וצעק: "כלב זקן שכמותך!" אחרי כן ציווה להשליך את גופתו על המוקד, כיוון שהרופא לא היה כבר בין החיים.

מאותו הרגע הוחשו ההכנות למרידה, כאש ממש אחזה בנו שאיפה זו. ואולם בו בזמן ביקש "לאלקה" לברר את מקור הכספים שנמצאו בידי הרופא. אנשי פלוגת הזהב לא נמצאו בשעת מעשה במקום. עתה רוכזו כולם וזכו במנה גדושה של מלקות, אך הכחישו כל קשר עם הרופא. הגרמנים בחרו בשמונה אנשים החשודים ביותר בעיניהם. ואמנם אחד מהם היה מעורב בדבר. הללו נצטוו להתפשט, הוכו מכות רצח ואחר כך נאלץ כל אחד מהם בנפרד לקפוץ קפיצות צפרדע לאורך ארבע מאות מטר. "לאלקה" ליווה את הראשון, אחרי כן הובילו אל המוקד, ירה באוויר, איים כי יירה בו אם לא יגלה את האמת והשאירו שם. משסיים עם הראשון חזר אל שבעת האחרים, ציווה על השני לקפוץ קפיצות צפרדע. משנתרחקו, סיפר לו כי הראשון הומת, אך הודה לפני כן, שלא הוא כי אם השני הוא אשר מסר את הכסף. תשובתו של היהודי הייתה כי הלה היה חף מפשע ואף הוא יומת על לא עוון בכפו. בדרך זו עונו כל השמונה ולבסוף נפגשו ליד המשרפה. הם עונו עוד כהנה וכהנה, אך איש לא גילה את הסוד ולבסוף שוחררו האנשים.

זקן המחנה, ראקובסקי, ששמו הזוכר כבר קודם לכן, היה ענק בגובה של יותר משני מטרים. להוט היה ביותר אחר מאכלים ומעולם לא ישב לסעודתו בלי בקבוק שמפניה. הוא השכיל לסדר ענייניו במידה כזו, עד כי האוקראינים היו מספקים לו מזונות בלילה. אשתו וילדיו נספו ועתה הייתה לו מאהבת שגרה עמו. ראקובסקי החליט לברוח מן המחנה מבלי לחכות להתקוממות הכללית. הקאפו מוניק שמר את צעדיו, כי אמר: "או שכולם יברחו או שנישאר כולנו". לצורך הבריחה שיחד ראקובסקי אוקראיני אחד. הלה גילה את הדבר לצוג-ווכמן (הממונה על שמירת הרכבות) שטרייבל ועתה סחטו שניהם כספים מרובים מראקובסקי. מיום ליום נדחה ביצועה של תכנית הבריחה. שטרייבל מצדו גילה את תכניתו של ראקובסקי ל"לאלקה". בעצתו של זה נקבע סופית מועד הבריחה. לילה אחד בחצות הופיע ראקובסקי, תקע בידו שטר של חמישים דולר, זה יצא לרגע ומסר את הכסף לידי "לאלקה" ומיטטה שנמצאו במארב. מיד הופיעו הללו, ערכו חיפוש בחדרו של ראקובסקי ומצאו ליד ייצועו שק שהכיל זהב ואבנים יקרות. ללא גינוני-טקס הוביל "לאלקה" את ראקובסקי לעבר המשרפה. ראקובסקי הגאה תמיד צעד עתה שחוח ושבור ברוחו. כעבור שעה קלה נורה ונהרג. למחרת נשא "לאלקה" בפניו נאום נמלץ, הודיע כי ראקובסקי הומת בשל סחיטה, ספסרות והונאת גרמניה הגדולה. מעכשיו, כך הודיע, ישמש שוב המהנדס גאלבסקי כזקן המחנה.

נמצא במחנה מחסן נשק גדול של הגרמנים. בלי הרף אימצנו מוחותינו כיצד נגיע אליו, אולם לא הייתה לכך הזדמנות כלשהי. המחסן נשמר היטב. מכל עבריו סובבו משמרות האוקראינים. והנה אירע והמנעול נתקלקל. המסגר שלנו, אדם שאשתו ושתי בנותיו נספו בטרבלינקה, נצטווה לתקן את המנעול הפגום. הדלת הורדה, הובאה אל בית המלאכה ושומר גרמני מיוחד הופקד על המסגר בעת ביצוע מלאכתו. אף על פי כן השכיל הלה להשאיר בידינו את דגם המפתח העשוי מנר. בדרך זו זכינו במפתח משלנו אל מחסן הנשק. חלפו ימים אחדים עד שהצלחנו לעשות בו שימוש והוצאנו שמונים רימוני-יד, אותם הסתרנו בבית המלאכה לסנדלרות. אי לכך נקבע סופית מועד ההתקוממות. הכול הוכן כראוי. כולנו מאורגנים בעשרות ולכל אחת מהן מפקד. גם תכנית הפעולה הייתה ערוכה מראש. עמדנו לפשוט על צריפי האוקראינים והמיפקדה הגרמנית. קבוצות אחרות צריכות היו לשפוך נפט, מבעוד מועד, על הצריפים ולהציתם. יריית אקדה נועדה לשמש אות למרידה. אפילו בידי קבוצת ההסוואה נמצא אקדה אחד. ידענו כי בשעת פרוץ המרד יימצאו הללו מחוץ למחנה. אחד מהם צריך היה לירות במפקד הגרמני, בעוד האחרים מקיפים את שני האוקראינים המלווים אותם, מפרקים מעלים את רוביהם וממיתים אותם.

האות עמד להינתן בשעה רבע לחמש אחר הצהריים. לא יכולנו לחכות לגמר העבודה, שחל בשעה שש, בשל החשיכה המרובה. מספר דקות לפני ארבע קראני ראקובסקי (הדבר אירע עוד לפני כשלון ניסיון בריחתו), הראה לי רימון אחד ושאלני היסכון לפעולה. משירותי בצבא הכרתי רימונים אלו והנה אך העפתי בו מבט, מיד נתברר לי כי חסר בו הנפץ. ראקובסקי מוסיף ושואל: "הראוי הוא לשימוש?" "אכן", משיב אני, "טוב הוא לשימוש, אך לא יתכן לעשות זאת בלי הנפץ". ראקובסקי החזיר את רימון המחבוא. הודעתי מיד לחברים על העסק הביש. אך מה נעשה עכשיו? כלום נפתח בפעולה שעה שאיננו מוכנים כלל? הרע ביותר היה שלא יכולנו להתקשר עם קבוצת ההסוואה והן הוטל עליהם להרוג את המפקד והאוקראינים. אם יבוצע הדבר, כי אז תושם לאל תוכניתנו כולה.

מוניק הקאפו הצליח לצאת מן המחנה בלוויית אוקראיני. הוא הגיע אל הקבוצה ואמר: "לא, מן ההכרח לדחות!" ואכן, ההתקוממות לא פרצה הפעם. כל היום היינו המומים ונרעשים. לחרפתנו הרבה נאלצנו למחרת לשוב ולהגניב חזרה את הרימונים אל מחסן הנשק, לכל ירגישו הגרמנים בחסרונם...

...עניין המרד היה בכל-רע. עדיין לא נמצאו נפצים לרימונים. ברם, סברנו כי תחת למות ללא טעם מוטב להכין מרידה המבוססת על נשק קר בלבד. התחלנו להשחזר את סכינינו. העבודה נעשתה בבית המלאכה לסנדלרות. סכיני סנדלרים הם מעוגלים וקהים מצידם האחד. עתה השחזנו משני הצדדים והם נראו כפגינות ממש. הפרדנו את להבי המספריים והפכנום לסכינים. גם בתי אחיזה מעץ התקנו להם. ציוד זה הוכן ליום הפקודה.

אלא ששונות הן דעות האנשים. היו שסברו כי נשק זה בלבד יגרום לכישלון חרוץ ואיש מאיתנו לא יצליח להציל את נפשו. נמנעו אפוא מלפתוח במרידה, אך תכפו הישיבות וההתייעצויות. ואולם הדחיפה באה מצד בלתי צפוי. לטרבלינקה החלו להביא אבנים גדולות ומסותתות – אבני מצבה ממש. שערנו כי נועדות הן לשמש אריחים לכבשן גדול. במחנה רווחו השמועות כי התנור נועד לפולנים, שעכשיו הגיע תורם, שהרי כמעט ולא נותרו עוד יהודים. זה מכבר הובלו האנשים לכאן ונשרפו על המוקד, תחת השמים הגלויים. הגרמנים הבטיחונו שעוד עבודה רבה לפנינו ואנו נישאר בחיים. את האבנים פירקו הסנדלרים, כיוון שקיווה טען כי איננו עובדים כי אם משוחזרים מן הבוקר עד הערב. אחת הייתה דעתנו – בשום פנים לא לאפשר את הקמת הכבשן. בהתאם לכך נקבע סופית תאריך ההתקוממות – ה-2 באוגוסט בשעה ארבע וחצי אחר הצהריים. התאריך הנ"ל חל גם בשני בשבוע והוא נקבע ביום השישי – ארבעה ימים לפני כן. יום השבת חלף במתיחות רבה. כולנו הרהרנו בנפשנו כיצד יתבצע הדבר ומי מאיתנו יישאר בחיים.

ביום הראשון נהגנו לסיים עבודתנו בשעה שתים-עשרה. הפעם ניצלנו את שעתנו הפנויה לחלוקה סופית של התפקידים. כולנו היינו מאורגנים בעשרות ולכל חוליה מפקד משלה. ראשית לכל צריכים היינו להקיף את הצריף ולנתק את חוטי הטלפון. בה בשעה עמדנו להוריד את הזקיפים האוקראינים מששת הצריחים החולשים על המחנה. הדבר עמד להיעשות בעורמה. ידענו כי די לו לאדם לקרוץ אל האוקראיני ולהורות באצבע על עינו, שהלה יבין כי המדובר במטבע של עשרים דולר והוא ירוץ אליך כל עוד נפשו בו. אזי צריך היה לתלוש את הרובה מידי ולהמיתו. אנשים אחרים היו חייבים להקיף את הצריף האוקראינים, להשליך רימון לחדר המפקדה הגרמנית ולהרוג כל מפקד וכל איש S.S. היינו נכונים ומוכנים לכל קריאה. כמו כן נדברנו שאם אמנם תצליח תכנית ההשתלטות על המחנה, נלבש את בגדי האוקראינים ונימלט ליער שבבילוויה, מקום שם נצטרף אל הפרטיזנים. בו בזמן היו אחדים מאיתנו חייבים להשתלט על המשאיות שבמחנה, להעמיס עליהן נשק ומזון ואף הם יבקיעו דרכם אל הפרטיזנים שביער העד. אפילו אוטו משוריין נמצא במחנה. היו מעבירים בו את משלוחי הזהב השדוד לגרמניה.

בוקרו של יום ב' גרם לנו עינויי נפש ומתיחות עצבים איומה. עבדנו כשדים, מבלי לשוחח בינינו ומבלי להתרכז בקבוצות. בינתיים פשטה השמועה כי סוף סוף נמצאו נפצים לרימונים. היו במחנה יהודים אשר הובילו טיט ולבנים. לכל אחד מהם סוס ועגלה קטנה והם חופשיים להתנועע במחנה כראות עיניהם. נער אחד מצ'נסטוחובה, כבן אחת-עשרה, היה נוסע בעגלתו הזעירה, אוסף אשפה במחנה ומובילה לתל האשפה הגדול. הללו נוצלו על ידינו כראוי, בשעה שתיים אחר הצהריים חדר אחד מאיתנו, איש האמונים של הגרמנים, לתוך מחסן הנשק, הוציא שני ארגזים עם רימונים והעמיסם על עגלתו של הנער. הארגזים הובאו אל בתי המלאכה. כמו כן הוצאו שלושים ושבעה רובים, אלא שבגלל אורכם הוצפנו בעגלתו של מוביל הטיט והוסעו למוסך. שם נמצא בחור, אף הוא מצ'נסטוחובה, שניקה היטב את הכלים והכניס לכל אחד מהם מלאי עם חמישה כדורים. עתה פתחנו את המחבוא שברצפת בית המלאכה שלנו והוצאנו את האקדחים. מובן שלא רבים צוידו בנשק חם. לכל ראש חוליה היה אקדח וכן גם לאנשי הקאפו.

גם היהודים שבמחנה המוות ידעו על העומד להתרחש ובאיזו שעה תפרוץ ההתקוממות. ואולם לא נמצא נשק כלשהו בידיהם. מתפקידם היה לפרוק את נשקם של האוקראינים ואנשינו עמדו להגיע אליהם עם סיום תפקידם במחנה שלנו. בין המחנה שלנו לבין מחנה ההשמדה נמצאה ערימת אשפה דולקת. הואיל והמרחק שבין המחנה שלנו לבין המשרפה היה רב, שימשה אותנו ערימת אשפה אחרת בה היו שורפים גם עצים לפחמים הנחוצים למגהצים של החייטים. גם האשפה שבמחנה ההשמדה הובאה לכאן. אלמלא גרשונו הגרמנים, משקרבו אנשי מחנה ההשמדה, יכול המקום לשמש למפגש ולהידברות בין שני המחנות. היות וגם הפעם גורשונו על ידי הגרמנים, שעה שהגיעו למקום מובילי האשפה ממחנה ההשמדה, צעקנו אליהם מרחוק לאמור: "היום יום הדין!" ובדרך זו הזכרנו להם את העומד להתרחש.

אלף ומאתיים מתקוממים היינו בסך הכול והנה קם לנו לרועץ גורם שלא לקחנהו בחשבון. כל היהודים החלו מכינים לעצמם כספים וזהב. כל חפץ שהוטמן באדמה נחפר עתה והוצא לאור השמש. מובן שלא היינו צריכים לעשות זאת עכשיו, כי אם לשוב לאחר מכן ולהריק את המחבואים. ואולם מה רב כוחו של הכסף! השאלה כיצד יתקיים לאחר מכן, אינה נותנת לו לאדם מנוח. דבר זה הפריע לא במעט ושיבש את תוכניותינו.

סמוך לשעה ארבע נתקל קיווה בנער אחד שכיסו תפוחים. הוא עצר אותו ושלה מכיסו את הכסף. מיד החל יורד ברד המכות על הנער. תוך כדי כך עבר יהודי אחר במקום. "קאם, קאם!" (בוא בוא) קרא לו הגרמני ושמשמצא גם אצלו כסף, הוביל את השניים אל מאחורי הצריף שלנו והחל מכה אותם לסירוגין. טרם הגיעה השעה היעודה, אך חששו

כי השניים ישברו ויסגירו את כולנו. לא היה אפוא מנוס מלהקדים ולפתוח מיד בפעולה. אחד מאיתנו קרב לחלון וירה מאקדחו בקיווה. הלה מת בו במקום. ואולם באותו הרגע הגיע סוכאמיל רכוב על אופניו. ירו גם בו, אך החטיאו והוא השיב אש. פרצנו החוצה, ניתקנו את חוטי הטלפון ושלחנו אש במחסנים ובצריפים, ששעה קודם לכן שפכנו בהם בנוזל. הזקיפים סולקו מן הצריחים, כמתוכנן. תחילה לא תפסו האוקראינים את המתרחש לעיניהם, אחדים ברחו והסתתרו ואילו האחרים פתחו באש. פנינו לעברם וצעקנו: "ניה סטרילאט, נאשל קונייץ וויני!" (לא לירות, המלחמה הגיעה אל קיצה!). אותה שעה כבר עלו הצריפים בלהבות.

במחנה השני, המרוחק כשני קילומטרים מן המחנה שלנו, ראו הגרמנים את הדליקה והחלו שולחים פלוגות עזרה. הטלפון שלהם פעל כתיקונו והם טלפנו למאלקיניה, לווינגרוב, לסוקולוב ואפילו משדלצה המרוחקת הוועקה עזרה. כל הסביבה הוקפה והחלו שולחים פלוגות עזרה. רבים מן האנשים, אשר לא חיכו לגמר הפעולות המתוכננות על ידינו והקדימו להימלט על נפשם, נורו תוך כדי מנוסתם. לשמע היריות נתעודדו הרוחות במחנה ההשמדה. יהודי אחד מצ'כיה, קצין צבא לשעבר, זליה שמו, חטף רובה מידי אוקראיני, שכב על הארץ ופתח ביריות. בינתיים נחתכו חוטי התיל והודיעונו כי הגיעה השעה לברוח. ברגע האחרון חטפתי מקטורן ובעוד סינר הסנדלרים קשור על גופי וסכין בידי, ברחתי מן המחנה.

מעבר לחוטי החשמל והטלפון המנותקים, נמצאה גדר תיל נוספת, כנגד טנקים. חוטים אלה קשה היה לחתוך, ועל כן נאלצנו לדלג מעליהם בדרך כלשהי. רבים האנשים שהשאירו אחד ממגפיהם על גבי התיל, וברחו כשרק רגלם האחת נעולה. לפני ומתחתי זמזמו הכדורים. רבים האנשים אשר נפלו תוך כדי מנוסה. קבוצתי קטנה והצטמקה אף היא תוך כדי ריצה. משהגענו סוף סוף ליער, נסתבר כי את המרחק של חמישה-עשר קילומטרים הצליחו לעבור רק ארבעה אנשים מקבוצתנו. משנכנסנו ליער אמרתי לחברי כי מן ההכרח למצוא סבך גדול ולהתחבא בו, כיוון שלפנינו ומאחורינו הדהדו היריות וללא ספק נתארגנו פלוגות סריקה.

ירד הלילה ואנו לא שבענו מלהתבשם בחדוות החירות. הן תמיד חלמנו על הרגע המאושר, שבו נמצא, ולו גם במרחק של מטר אחד מן המחנה הארור. עתה רחקנו ממנו חמישה-עשר קילומטרים. ביער נראו עדיין הלהבות. השמים מרחוק היו אדומים והדי היריות וההתפוצצויות היו מגיעים לאוזנינו. היינו מאושרים על כי הוכחנו שעל אף השמירה הקפדנית ביותר, הצלחנו תודות לרצוננו הנחוש, להתגבר על עוצמתם של הגרמנים. רק עתה הבינונו, שאם אמנם ניצל, נוכל לספר לעולם כולו את אשר עוללו לנו הגרמנים. אלא שעדיין היינו נתונים בסכנה.

המצוד נמשך. האיכרים סייעו על פי דרכם בידי הגרמנים. עוד בשעת מנוסתנו ראינו גופות יהודים טבוחים, שהמגפיים הורדו מעל רגליהם. האיכרים ידעו כי היהודים הצטיידו בכסף ודי היה בכך כדי שיארבו להם וירצחום נפש.

שתי יממות תמימות רבצנו על המקום ואוכל ומשקה לא באו אל פינו. רק גרגרי פרא, שגדלו על השיחים שמעלינו, נטחנו בפינו וגרמו לכאבים. סביבנו התרוצצו גרמנים ואנשי המשטרה הכחולה. הם הידקו יותר ויותר את טבעת הכיתור סביב הבורחים. פעם עברו ממש על ידינו ולא הרגישו בנו. במרחק של שני קילומטר בערך, נשמעו יריות תכופות. הבינונו כי גילו חלק מן הבורחים וחסילום. כוחותינו הלכו וכלו...

...החלטנו לצאת בלילה ולהבקיע לנו דרך אל יערות העד.

...הגענו אל הנחל, אשר חצה את היער. שכבנו על האדמה, לגמנו מן המים הצוננים ונגסנו מהלחם. אחרי כן עברנו את הנחל בשחייה ונכנסנו ליער העד. גשם סוחף ניתך ארצה ואנו מיהרנו לתלוש ענפים ובנינו לנו סוכה קטנה.

מאותו רגע ראינו עצמנו אנשים חופשיים. תושבי יער העד הסטרדיני.

...מכל הארבעה, נותרתי לבסוף רק אני בחיים.

עברית: לוי אשדי